

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فروست:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

رده‌بندی کنگره:

رده‌بندی دیویی:

شماره کتابخانه ملی:

صدقی، ابوالفضل، ۱۳۳۷

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از آغاز تا سال ۱۳۶۸ / تألیف ابوالفضل صدقی

تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶.

۲۶۸ ص: مصور.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۴۸۲. سیاست و روابط خارجی: ۲۴.

۱۹۰۰۰ ریال: ۱-۲۱۱-۰۲۱-۳۸۹-۹۶۴-۹۷۸

فیبا

کتابنامه: ص. [۲۳۵] - ۲۳۸: همچنین به صورت زیرنویس.

ایران - روابط خارجی - ۱۳۵۸ - ۱۳۶۸.

ایران - سیاست و حکومت - ۱۳۵۸ - ۱۳۶۸.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

۹ ص ۳ / ۱۶۵۰ DSR

۳۷۲/۵۵

۱۰۵۹۷۷۹

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

از آغاز تا سال ۱۳۶۸

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از آغاز تا سال ۱۳۶۸

تألیف: ابوالفضل صدقی

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۸۶

شمارگان: ۲۰۰۰ قیمت: ۱۹۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۸۹-۰۲۱۱-۱

ISBN: 978-964-489-0211-1

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی، صندوق پستی ۱۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irde.ir

فهرست مطالب

۱۱.....	مقدمه
۱۳.....	پیشگفتار

بخش اول

۱۹.....	کلیات
۲۱.....	فصل اول: بررسی چارچوب نظری سیاست خارجی (نظریات غربی)
۲۲.....	تعریف سیاست خارجی
۲۶.....	الف) ایدئالیست‌ها (آرمانگرایان)
۲۸.....	ب) رئالیست‌ها
۳۱.....	ج) سازه‌انگاری
۳۷.....	فصل دوم: شناخت ساختار روابط بین‌الملل در دهه‌ی اول انقلاب
۴۵.....	فصل سوم: شناخت ماهیت و ویژگی‌های انقلاب اسلامی
۵۱.....	انقلاب اسلامی، چرایی و چگونگی وقوع آن

بخش دوم

۶۱.....	اهداف و اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۳۶۸
۶۵.....	فصل اول: اهداف و اصول سیاست خارجی: جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۳۶۸
۶۵.....	الف) مبارزه با ظلم و استکبار و دفاع از حقوق مسلمین

- مستضعفان جهان و وعده‌های الهی: ۷۰
- حزب جهانی مستضعفان و قیام علیه مستکبران ۷۰
- عزم ایران در دفاع از مظلومان ۷۱
- نهضت ایران امیدی برای مستضعفان ۷۱
- همراهی جمهوری اسلامی ایران با مستضعفان جهان ۷۱
- پشتیبانی از سازمان‌های نجاتبخش ۷۱
- پشتیبانی از کشورهای زیر سلطه ۷۲
- دفاع از حقوق فقرا ۷۲
- ب) دعوت جهانیان به حیات طیبه ۷۲
- ج) حفظ تمامیت ارضی و ام‌القرای اسلامی ۷۸
- د) اصل نه شرقی و نه غربی (قاعده‌ی نفی سبیل) ۸۷
- فصل دوم: ساختار تصمیم‌گیری در سیاست خارجی: جمهوری اسلامی ایران
- ۱۰۳
- الف) مقام رهبری ۱۰۸
- ب) قوه‌ی مجریه ۱۱۰
- ج) قوه‌ی مقننه ۱۱۲
- د) شورای عالی امنیت ملی ۱۱۳
- نتیجه‌گیری ۱۱۵

بخش سوم

تحولات سیاست خارجی جمهوری اسلامی از پیروزی

- انقلاب تا سال ۱۳۶۸ ۱۱۷
- فصل اول: تحولات سیاست خارجی ایران در دوره‌ی دولت موقت ۱۲۱
- حمایت از مستضعفان جهان و مردم فلسطین ۱۳۲

اختلاف شورای انقلاب با دولت موقت و ملاقات با برژینسکی .. ۱۳۷	
اشغال سفارت آمریکا .. ۱۴۴	
فصل دوم: تحولات سیاست خارجی ایران از سقوط دولت موقت تا شهادت شهید رجایی .. ۱۵۵	
روابط ایران و آمریکا .. ۱۵۷	
روابط ایران و شوروی .. ۱۷۰	
فصل سوم: تحولات سیاست خارجی ایران از آغاز ریاست جمهوری آیت الله خامنه‌ای تا رحلت امام خمینی (ره) .. ۱۷۹	
جنگ ایران و عراق .. ۱۸۰	
ماجرای مک فارلین .. ۱۸۹	
جنگ ایران و عراق بعد از ماجرای مک فارلین .. ۱۹۳	
حمایت از مستضعفان .. ۲۰۰	
حمایت از مردم افغانستان .. ۲۰۱	
مسئله‌ی لبنان و فلسطین .. ۲۰۳	
ماجرای سلمان رشدی .. ۲۱۰	
نقش امام خمینی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۲۱۶	
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری .. ۲۲۷	
کتابنامه .. ۲۳۵	
نمایه .. ۲۳۹	

مقدمه

امام خمینی با ژرف‌نگری و طی برنامه‌ای از پیش طراحی شده، در فرآیند انقلاب اسلامی، نظام جمهوری اسلامی ایران را پایه‌گذاری کرد. مفهوم جمهوری اسلامی در همه‌ی ارکان نظام، به‌ویژه سیاست خارجی ایران، تأثیر شگرفی برجای گذاشت. طرح شعار «نه شرقی، نه غربی» و گنجاندن آن در متن قانون اساسی، موجب تحولات فراوانی در اندیشه و سیاست بین‌المللی گردید و تئوری‌های روابط بین‌الملل را دستخوش تغییرات متعددی کرد.

جهت‌گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران - که کاملاً از اندیشه‌های اسلامی و انقلابی امام نشأت می‌گرفت - به شکل‌گیری جدیدی از عدم تعهد منجر شد. ایران برای دستیابی به اهداف خود، مکانیسم رابطه با ملت‌ها را اجرایی کرد و با انتقاد شدید از حق و توتی - که در انحصار کشورهای قدرتمند جهان و صحنه‌گردانان اصلی روابط بین‌الملل است - جان تازه‌ای به ملت‌ها بخشید.

تجربه‌ی تاریخی نشان داده است که قدرت‌های جهانی به محض مواجهه‌شدن با تحولی که در مسیر منافع آنها نباشد، واکنش نشان می‌دهند و براساس سیاست سلطه‌گرایانه‌ی خویش سیاست‌گذاری می‌کنند.

قدرت‌های مداخله‌گر تحمل دگرگونی توزیع قدرت در نظام جهانی را ندارند؛ کشورهای منطقه را برای مقابله با اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

تحریک و به منظور حفظ منافع خویش، بسیج نمودند. در واقع جنگ تحمیلی هشت ساله یازتاب گفتمان حاکم بر جهت‌گیری سیاست خارجی ایران بود. علاوه بر حمایت شدید رژیم‌های منطقه از دولت بعثی عراق در حمله به ایران، بی‌تفاوتی مجامع بین‌المللی پس از گذشت دو سال از جنگ، تأمل برانگیز بود. آقای علی‌اکبر ولایتی، وزیر امور خارجه‌ی وقت جمهوری اسلامی ایران، سکوت مجامع جهانی را به خواب رفتن ماشین عظیم ملل متحد تعبیر کرد که در سالیان اولیه‌ی جنگ ابداً به فکر استقرار صلح شرافتمندانه و حل مسالمت‌آمیز اختلافات نبودند؛ اما با آغاز پیروزی‌های درخشان رزمندگان و مدافعان نظام اسلامی، نهادها و نظام‌های بین‌المللی فعال شدند.

پژوهش حاضر در مسیر رسالت‌های علمی و انقلابی مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تحت عنوان «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ از ابتدا تا سال ۱۳۶۸» تدوین شده است. ضمن تشکر از نگارنده‌ی محترم این پژوهش آقای ابوالفضل صدقی، امیدواریم که گام دیگری در راه توسعه‌ی آرمان‌های انقلاب اسلامی برداشته باشیم.

در پایان از زحمات معاونت محترم پژوهشی، جناب آقای دکتر منصور طبعی، مدیر محترم گروه تاریخ و روابط خارجی، آقای علی کردی و کارشناس محترم گروه، آقای ابوذر گوهری مقدم، تقدیر به عمل می‌آید. ضمناً از زحمات همکارانمان در معاونت محترم انتشارات نیز بسیار سپاسگزاریم.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

الف) طرح مسئله و بیان سؤالات اصلی و فرعی تحقیق

به‌زعم اکثر کارشناسان روابط بین‌الملل، وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران، مهم‌ترین و غیرمنتظره‌ترین تحول روابط بین‌الملل در قرن بیستم است که خارج از برنامه‌ریزی قدرت‌های بزرگ در دوران جنگ سرد شکل گرفت. ادامه‌ی حیات این انقلاب با اصل «نه شرقی و نه غربی، جمهوری اسلامی»، بیشتر به یک معجزه شباهت دارد که برای اندیشمندان مطالعه‌ی سیاست خارجی در فضای سنگین جنگ سرد، این موضوع بیشتر قابل لمس است.

با توجه به توصیف فوق، تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب نظریات موجود روابط بین‌المللی و سیاست خارجی، پژوهشگر را از درک صحیح واقعیات عاجز خواهد ساخت. این نظریات، توان تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را ندارد؛ دلیل آشکارش این است که نخبگان سیاسی و فکری غرب به‌خصوص ایالات متحده، بعد از برنامه‌ریزی دقیق و علمی برای مهار و سرکوب جمهوری اسلامی ایران، بارها اعلام نمودند که دچار اشتباه و سردرگمی شده‌اند. از طرف دیگر، برخی از نخبگان فکری و سیاسی درون انقلاب که داده‌های ذهنی آنها براساس نظریات غربی و غیر بومی شکل گرفته بود، در اجرای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با امام خمینی و همفکران وی دچار چالش جدی گردیدند و از حاکمیت خارج شدند.

اکنون بعد از گذشت ۲۷ سال از پیروزی انقلاب اسلامی، گروهی سیاست خارجی

جمهوری اسلامی ایران را در زمان حیات امام خمینی در خصوص تحولاتی چون اشغال سفارت آمریکا، جنگ تحمیلی و حکم اعدام سلمان رشدی و موارد دیگری از این قبیل، نقد می‌کنند. در واقع داده‌های علمی غیربومی و غربی، رفتار سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را نقد می‌نمایند و آن را به غیر عقلانی بودن و از دست دادن فرصت‌ها متهم می‌سازند. با بررسی هر کدام از شاخص‌های موجود در روابط بین‌الملل بعد از جنگ جهانی اول، از جمله آرمان‌گرایان و بعد از جنگ جهانی دوم و رئالیست‌ها و نئولبرال‌ها همانند مکتب وابستگی متقابل و نهادگرایان نئولبرال و رئالیسم ترمیم‌یافته‌ی والتز به نام رئالیسم ساختاری و حتی مکتب جدیدتر ساختارگرایی، نمی‌توان به‌طور کامل معمای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را حل کرد. در واقع انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی، مکتب سیاسی جدیدی عرضه نموده که علاوه بر عقل معاش به عقل الهی و علاوه بر منافع زمینی به رستگاری ابدی توجه دارد.

مکتب‌های غربی تنها بخشی از رفتارها را در جهت‌گیری سیاست خارجی امام خمینی می‌توانند تحلیل نمایند و از تحلیل بخش دیگر آن، عاجزند.

کلید اصلی ورود به مکتب سیاسی امام خمینی، الگوی اسلامی روابط بین‌المللی است که هم‌زمان حاوی یک اندیشه‌ی زمینی و آسمانی است. شاخصه‌ی اصلی جهت‌گیری سیاست خارجی مکتب سیاسی امام خمینی، منافع و مصالح زمینی - آسمانی امت اسلامی است؛ مگر آنکه خطری جدی ام‌القرای جهان اسلام را تهدید نماید. آرمان‌گرایی، واقع‌گرایی و نگاه به هنجارها در سیاست خارجی امام، برگرفته از مکتب‌های غربی نیست، بلکه همه‌ی آنها در مکتب سیاسی امام تعریف عقلانی منحصر به خود را دارد.

با طرح مسئله، اکنون این سؤال مهم و اصلی مطرح است که:

- سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در زمان حیات امام خمینی از چه

الگویی پیروی نموده و مبنای فکری آن چه بوده است؟

برای پاسخ به سؤال اصلی این تحقیق، سؤالات فرعی دیگری نیز مطرح می‌شود که در فصول مختلف به آنها جواب خواهیم داد. این سؤالات به شرح زیر است:

۱. چارچوب نظری سیاست خارجی براساس الگوهای غربی چگونه است؟

۲. ماهیت و ویژگی‌های انقلاب اسلامی چیست؟

۳. اهداف و اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۴. ساختار تصمیم‌گیری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بعد از

پیروزی تا سال ۱۳۶۸ چگونه بوده است؟

۵. روند تحولات سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بعد از پیروزی انقلاب

تا سال ۱۳۶۸ چگونه بوده است؟

تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از آغاز تا سال ۱۳۶۸ براساس داده‌های بومی و غیرترجمه‌ای و الگوهای دینی، هدف اصلی این پژوهش است. نگارنده تلاش می‌کند با تحلیل تحولات سیاست خارجی ایران در دوره‌ی زمانی بعد از پیروزی انقلاب تا رحلت امام خمینی، نشان دهد که در مکتب سیاسی امام خمینی، جمهوری اسلامی به عنوان یک حکومت دینی به دنبال ایجاد حیات طویه در وهله‌ی اول در درون ایران و در وهله‌ی دوم در تمامی جهان به‌خصوص کشورهای اسلامی بوده است. در واقع تحولات سیاسی خارجی جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با اهداف و اصول آن، بررسی می‌شود.

ب) تعریف مفاهیم و ابعاد موضوع

یکی از مهم‌ترین مراحل یک تحقیق آن است که مفاهیم انتزاعی را باید به مفاهیم انضمامی و عملیاتی تبدیل کرد تا در آن، منظور نویسنده روشن باشد. انتزاعی‌ترین و چالش‌برانگیزترین مفهوم در این تحقیق، مفهوم منافع ملی است که چراغ راه سیاست‌گذاران خارجی است. در واقع با تعریف منافع ملی، سیاست خارجی یک کشور (فعل و انفعالات و رفتارهای نخبگان سیاسی برای رسیدن به منافع ملی)، و

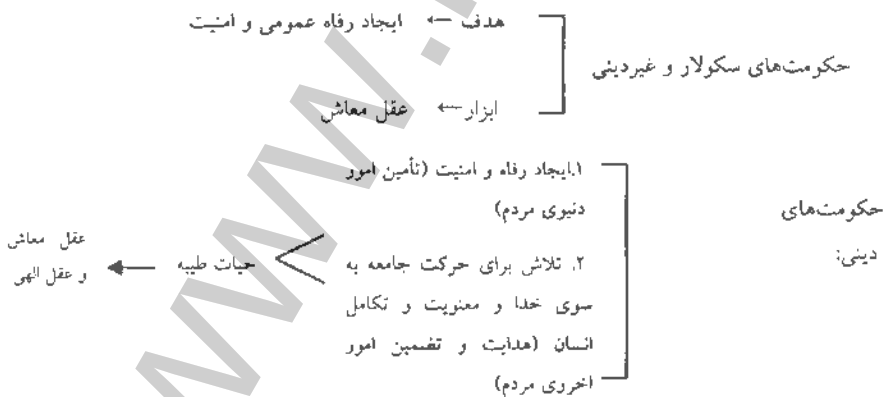
اهداف و سمت و سوی آن نیز روشن می‌شود.

به طور کلی دو نوع حکومت در درون کشورها وجود دارد که با توجه به ماهیت حکومت‌ها منافع هم تعاریف مختلف به خود می‌گیرند؛ این دو نوع حکومت عبارت‌اند از:

۱- حکومت‌های سکولار و غیر دینی؛

۲- حکومت‌های دینی.

در حکومت‌های سکولار، دولت‌ها، دولت رفاه هستند و مهم‌ترین هدف‌شان ایجاد رفاه عمومی و امنیت است و مهم‌ترین ابزار برای تحقق اهداف‌شان، عقل معاش و عقل جمعی است؛ ولی در حکومت‌های دینی، به‌خصوص حکومت اسلامی، اهداف اصلی علاوه بر ایجاد رفاه و امنیت، کمک و تلاش برای تکامل معنوی انسان است که خداوند از طریق پیامبرانش و کتاب‌های آسمانی به‌خصوص قرآن با مردم در میان گذاشته است. در مجموع ایجاد حیات طیبه که دنیا و آخرت مردم را در نظر دارد، از اهداف اصلی حکومت اسلامی است. عقل معاش و عقل الهی هر دو به ایجاد حیات طیبه کمک می‌کنند.

با توجه به تعریف فوق، بی‌تردید منافع ملی هم در حکومت‌های مختلف تعریف متفاوتی پیدا می‌کند و در نتیجه، سمت و سوی سیاست خارجی دولت‌ها هم تغییر می‌کند. در این تحقیق، جهت‌گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از آغاز تا

سال ۱۳۶۸ براساس مفهوم منافع ملی حکومت‌های دینی تعریف و تبیین می‌شود. سازمان این تحقیق، مشتمل بر سه بخش است. در بخش اول سخن از کلیات است و در بخش دوم اهداف و اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۳۶۸ بررسی خواهد شد. در بخش پایانی که مهم‌ترین بخش این تحقیق است، به تحولات سیاست خارجی ایران از دولت موقت تا زمان رحلت امام خمینی بررسی و به نقش ایشان در تحولات سیاسی خارجی جمهوری اسلامی ایران، اشاره خواهد شد.

ابوالفضل صدقی

پژوهشگر و مترجم در دانشگاه امام حسین (ع)